

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ МОЛОДІ З ВАДАМИ ЗОРУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто питання інклюзивного навчання молоді з вадами зору в контексті сталого розвитку університетської освіти. Запропоновано створення відповідних умов для задоволення освітніх потреб молоді з вадами зору з урахуванням їхніх можливостей і потреб.

Ключові слова: інклюзивне навчання, інклюзивна освіта, сталий розвиток, молодь із вадами зору, університетська освіта.

В статье рассмотрены вопросы инклюзивного обучения молодежи с нарушениями зрения в контексте устойчивого развития университетского образования. Предложено создание соответствующих условий для удовлетворения образовательных потребностей молодежи с нарушениями зрения с учетом их возможностей и потребностей, университетское образование.

Ключевые слова: инклюзивное обучение, инклюзивное образование, устойчивое развитие, молодежь с нарушением зрения.

The article is devoted to the questions of inclusive study of young people with visual impairments in the context of sustainable development of university education. Proposed creation of appropriate conditions to meet the educational needs of young people with visual impairments taking into account their possibilities and needs is proposed.

Key words: inclusive study, inclusive education, sustainable development, young people with visual impairment, university education.

Актуальність статті зумовлена необхідністю отримання молоддю з вадами зору якісної вищої освіти для їхньої самореалізації, самоствердження як особистості, інтеграції в соціум, конкурентоспроможності на ринку праці в умовах сталого розвитку університетської освіти.

Мета статті: виявити можливості освіти молоді з вадами зору у контексті сталого розвитку університетської освіти шляхом створення умов інклюзивного навчання.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання:

- визначити проблеми, з якими студенти з вадами зору стикаються в процесі їхнього навчання;
- розглянути міжнародні документи щодо питань сталого розвитку;
- проаналізувати вітчизняні та міжнародні документи щодо питань інклюзивної освіти;
- дати визначення сталого розвитку, інклюзивної освіти й інклюзивного навчання;
- запропонувати можливості вирішення проблем інклюзивного навчання молоді з вадами зору в контексті сталого розвитку університетської освіти.

На думку О. П. Мещанінова, «Університетська освіта утворює такий осередок освіти, науки та культури у суспільстві, де не тільки відбувається

передача знань, умінь та навичок молодому поколінню, формується світогляд, поведінка, але й закладається власне доля кожного випусника та майбутнього суспільства» [12, с. 5].

Прогресивні зміни в суспільних відносинах зумовлюють необхідність забезпечення процесу неперервної освіти як запоруки конкурентоспроможності, професійної і соціальної мобільності, самовдосконалення громадян. Особливо це стосується освіти осіб з інвалідністю, яка є важливою складовою стратегії стійкого розвитку суспільства, як зазначено в тематичній національній доповіді [6, с. 9].

У розвинених країнах принципово змінюється процес накопичення багатства. Воно здійснюється, перш за все, у знаннях, в освіті, в підготовці соціально розвинутої, компетентної людини, тобто у людському капіталі [12, с. 8].

Як сказано в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів. Глобалізація, зміна техно-

логій, перехід до інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку зумовлюють розвиток людини як головну мету [5].

Термін «сталий розвиток» був визначений у 1987 році під час звіту «Наше спільне майбутнє» Комісії ООН під керівництвом прем'єр-міністра Гро Харлем Бругланд. «Сталий розвиток» – це такий розвиток суспільства, що задовольняє потреби нинішніх поколінь і не ставить під загрозу можливості наступних поколінь задовольняти свої потреби» [2].

Ідеї сталого розвитку були офіційно проголошені на Міжнародній конференції з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт Землі) United Nations Conference on Environment and Development (Earth Summit), Rio de Janeiro у 1992 р. Ця конференція розглядала оточуюче середовище і соціально-економічний розвиток як взаємопов'язані і взаємозалежні сфери діяльності. У головному документі, прийнятому на цій конференції, «Світова програма дій Порядок денному на XXI століття» (Agenda 21), що розглядався в якості програм всесвітнього співробітництва, сталий розвиток пов'язується з гармонійним досягненням таких цілей: високої якості навколишнього середовища і здорової економіки для всіх народів світу, задоволенні потреб людей і збереженні сталого розвитку протягом тривалого періоду [1].

Прийнята програма спрямована на впровадження засад сталого розвитку в країнах світу.

У 2002 році було прийнято міжнародний документ «План дій, ухвалений на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі», в якому у параграфі 111 визначено «... створити і зміцнити системи науки й освіти в інтересах сталого розвитку на усіх рівнях з метою обміну знаннями, досвідом і передовою практикою та створення наукового потенціалу» [11].

Україна приєдналась до рішень, прийнятих на самітах.

У 1992 році в Ріо-де-Жанейро та в 2002 році в Йоганнесбурзі на самітах була напрацьована та узагальнена концепція, яка поєднала три компоненти сталого розвитку суспільства: економічну, екологічну і соціальну.

На думку В. Підліснюка, дві найважливіші ідеї, підпорядковані сталому розвитку:

- розв'язання економічних, соціальних та екологічних проблем;
- досягнення рівноваги між ними для забезпечення якісного рівня життя людини;
- впровадження зобов'язань нинішнього покоління, які гарантують таке збереження природних, соціальних та економічних ресурсів, щоб рівень добробуту наступних поколінь лишався не нижчим за сучасний [10].

Питання сталого розвитку суспільства, університетської освіти розглядають такі науковці, як: О. Мещанінов, Л. Мельник, Л. Хенс, В. Підліснюк, С. Лебідь та інші.

Розглянемо соціальну складову сталого розвитку в контексті освіти молоді з вадами зору. Виходячи з того, що соціальна складова орієнтована на розвиток людини, на формування взаємовідносин у суспільстві на основі толерантності, на роль людини в плануванні своєї життєдіяльності, освіта відіграє важливу роль у становленні особистості.

Як вважає В. Підліснюк, розвиток людини, створення умов для реалізації її інтелектуального та творчого потенціалу є основою сталого розвитку суспільства [10, с. 11].

Ми поділяємо думку О. П. Мещанінова, який зазначає, що «... метою сталого розвитку людства є людина та її право на здорове та плідне життя як основного центрального елемента біосоціальної системи» [12, с. 200].

У 2002 році на Всесвітньому Саміті зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі був ухвалений План дій, в якому рекомендувалося проголосити десятиліття «Освіти для сталого розвитку». Рада ЮНЕСКО в квітні 2003 року ратифікувала рішення про проведення «Десятиліття освіти для сталого розвитку», починаючи з 1 січня 2005 року [10].

Сталий розвиток суспільства можливий за умови якісної освіти, а якісна вища освіта забезпечується сталим розвитком суспільства.

Вища освіта в умовах сталого розвитку суспільства має бути доступною для всіх категорій населення, включаючи молодь із особливими потребами, зокрема із вадами зору, тому що ця молодь є однією з соціально незахищених прошарків суспільства.

На думку Є. Клопоти і Є. Єрмоловського, зір відіграє провідну роль в орієнтуванні, пізнавальній та трудовій діяльності людини. Загальноприйнято, що під час формування особистості, її самосвідомості через зоровий канал надходить основний потік інформації з навколишнього середовища [4].

Однією із складових змісту освіти для сталого розвитку є якість життя, соціальна справедливість та рівноправність [10].

У Конвенції ООН про права інвалідів (2006 р.), ратифікованою Україною, було проголошено: «Держави – учасниці визнають права людей з інвалідністю на освіту. Для потреб реалізації цього права без дискримінації та на основі рівності можливостей держави – учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях впродовж усього життя» [3].

Інклюзивна освіта – це процес надання освітніх послуг молоді з особливими потребами, що забезпечує їхнє право на отримання вищої освіти зі створенням у вищому навчальному закладі умов, адаптованих до їхніх потреб і можливостей.

Складовою інклюзивної освіти є інклюзивне навчання.

Наведемо власне визначення інклюзивного навчання студентів із вадами зору. Інклюзивне навчання студентів із вадами зору – це форма здобуття вищої освіти в процесі сумісного

навчання цих студентів і здорових студентів за умови адаптації навчального закладу до можливостей і потреб студентів із вадами зору.

В Україні питання інклюзивного навчання молоді із вадами зору розглядають вчені: П. Таланчук, К. Кольченко, Г. Нікуліна, Ю. Богинська, З. Ленів, Л. Дмитренко, С. Литовченко та інші.

Сталий розвиток суспільства потребує новітніх організаційно-педагогічних основ розвитку інклюзивного навчання для молоді із вадами зору.

На думку Міністра освіти і науки, молоді та спорту України Д. Табачника, «... державна політика у сфері освіти сьогодні повинна формуватись з урахуванням освітніх потреб людей з інвалідністю, сприяти розвитку освітніх систем і разом з тим стати складовою нової соціальної та економічної політики» [6, с. 7].

У постанові Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. N 716 «Державна програма розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року» зазначено, що кількість студентів з числа інвалідів становить 0,4 % загальної кількості осіб, що навчаються у вищих навчальних закладах. Тільки 14 % інвалідів працездатного віку займається трудовою діяльністю.

Було розроблено наступні рекомендації МОН, МОЗ, Національної академії наук:

30. Розробити та затвердити методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з обмеженими фізичними можливостями у професійно-технічних і вищих навчальних закладах.

35. Забезпечити соціальне супроводження інвалідів і дітей-інвалідів, які навчаються у професійно-технічних і вищих навчальних закладах, залучаючи з цією метою патронатні служби та волонтерів.

36. Скласти переліки професій і спеціальностей, за якими можуть навчатися інваліди по зору та слуху, з психічними захворюваннями та розумовою відсталістю, ураженнями опорно-рухового апарату.

37. Розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції щодо дистанційного, інтегрованого та інклюзивного навчання осіб з обмеженими фізичними можливостями.

40. Сприяти підвищенню конкурентоспроможності інвалідів шляхом підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації за професіями (спеціальностями) відповідно до потреби ринку праці з урахуванням їх професійних знань, навичок, побажань [7].

На жаль, відсутність закону про інклюзивну освіту у вищих навчальних закладах не дає можливості повною мірою реалізувати права осіб з обмеженими можливостями, зокрема із вадами зору, на отримання якісної вищої освіти з урахуванням їхніх можливостей і потреб.

У процесі нашого дослідження з метою виявлення проблем і освітніх потреб студентів із

вадами зору на базі Чорноморського державного університету імені Петра Могили було проведено анкетування цієї категорії студентів у кількості 34 осіб.

У результаті проведеного анкетування було з'ясовано труднощі, з якими студенти з вадами зору стикаються в процесі навчання в університеті. Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що основними проблемами є:

- відсутність навчального матеріалу, в адаптованому вигляді (на аудіо-носіях) – 44 %;
- орієнтація в університетському просторі – 8 %;
- складання заліків та іспитів – 12 % (тобто, тексти завдань мають бути надруковані збільшеним шрифтом, а також має бути передбачено складання заліків та іспитів в усній формі);
- відсутність спеціального обладнання й озвученого програмного забезпечення – 56 %;
- сприйняття одногрупниками зі здивуванням – 21 %;
- роздратоване сприйняття викладачами – 5 %.

А також проблемами є:

- недостатня поінформованість викладачів щодо специфіки навчання студентів із вадами зору;
- недостатнє освітлення навчальних приміщень;
- студенти із вадами зору не мають доступу до розкладу занять у електронному вигляді, а друкований розклад набраний 10 шрифтом.

Для вирішення зазначених проблем і створення умов для успішного навчання студентів із вадами зору необхідно поєднувати теорію з практикою. Інклюзивне навчання і передбачає рішення цих проблем.

Поєднання теоретичних знань, отриманих у навчальному процесі, та практичних навичок використання цих знань в діяльності можливо через створення та функціонування науково-практичного центру інклюзивного навчання студентів із особливими потребами в ЧДУ імені Петра Могили.

У процесі анкетування 59 % студентів із вадами зору висловили побажання користуватися навчальними і інформаційними послугами цього центру.

При отриманні вищої освіти студентами з вадами зору з'являється можливість реалізувати свій інтелектуальний потенціал, стати більш конкурентоспроможними на сучасному ринку праці. Для цього необхідно проводити науково обґрунтовані дослідження більш перспективних для цієї категорії студентів професій (створення банку професій) відповідно до їхніх можливостей і потреб, використовувати діючі програми їхнього працевлаштування, впроваджувати світовий досвід роботи з цією категорією студентів.

Отже, виходячи з вищезазначеного, можна казати про те, що інклюзивне навчання потребує створення відповідного безбар'єрного освітнього простору, забезпечення наукового, психолого-

педагогічного супроводу, розробки навчальних програм, адаптованих до можливостей і потреб студентів із вадами зору, а також вирішення питань удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних документів, ратифікованих Україною, про рівні права цієї категорії студентів на отримання ними вищої освіти. Необхідно

формувати в суспільстві толерантне ставлення до людини з особливими потребами, залучати засоби масової інформації для висвітлення питань, що стосуються впровадження інклюзивної освіти у вищі навчальні заклади.

Усе це відповідає концепції інклюзивного навчання молоді з вадами зору в контексті сталого розвитку університетської освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буркинський Б. В. Економіко-екологічне основи регіонального природопольовання и розвитку // ИПРЭИ НАН України / Б. В. Буркинський, В. Н. Степанов, С. К. Харичков. – Одеса : Феникс, 2003. – 575 с.
2. Наше будущее. Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР). – М. : Прогресс, 1989. – 372 с.
3. Конвенція Асамблеї ООН про права інвалідів, 2006 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://grombezpeka.org.ua/laws/international-human-rights>.
4. Клопота Є. А. Соціально-психологічна адаптація молоді з вадами зору : / [методичний посібник:] Є. А. Клопота, Є. Єрмоловський // Харків, 2003. – 27 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – № 1. – С. 22–25.
6. Освіта осіб з інвалідністю в Україні: Тематична національна доповідь. – Чернівці : Букрек, 2010. – 346 с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. N 716 «Державна програма розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року».
8. Програма дій «Порядок денний на XXI століття («Agenda 21») / [переклад з англійської: ВГО «Україна. Порядок денний на XXI століття»]. – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
9. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України // Права інвалідів в Україні. – К. : Сфера, 2002. – С. 165–169.
10. Сталій розвиток суспільства: роль освіти. Путівник / За ред. В. Підліснюк. – К. : СПД «Ковальчук», 2005. – 88 с.
11. Матеріали Світового Саміту зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.johannesburgsummit.org>.
12. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні : [монографія]. – Миколаїв : Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 460 с.
13. Наказ Міністерства освіти і науки від 02.12.2005 № 691 «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю».

Рецензенти: Гришкова Р. О., д.пед.н., професор;
Лебідь С. Г., к.пед.н., доцент

© Горкуша Є. В., 2011

Дата надходження статті до редколегії 15.09.2011 р.